

SƏİDƏ KAZIMOVA*AMEA Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutunun**kiçik elmi işçisi**e-mail:saida-78@mail.ru***LOBBİ FƏALİYYƏTİNİN HÜQUQİ TƏNZİMLƏNMƏSİ VƏ SİYASİ ƏSASLARI**

Açar sözlər: lobbizm, hüquqi tənzimlənmə, lobbici parlament, təsir qrupları, Javollet Monroni komissiyası, federal qanun, «dolayı lobbii», lobbistlər şəhəri, qurucu atalar, «çəkirdimə və tarazlaşdırma» konsepsiyası.

Ключевые слова: лоббизм, юридическое регулирование, парламентское лобби, группы влияния, комиссия Жаволлета Монрони, федеральный закон, «косвенное лобби», город лоббистов, отцы основатели, концепция противостояния и равновесия.

Key words: lobbyism, law regulation, lobbying parliament, influence groups, kommission of Javollet Monroni

Lobbizm təsisatının geniş praktiki tətbiqinə baxmayaraq, onun hüquqi tənzimlənməsi məsələləri məhdud xarakter daşıyır. Bəzi ölkələrdə (Hindistan və s.) lobbicilik fəaliyyəti ilə korrupsiya arasında bərabərlik işarəsi qoyulursa, digər ölkələrdə, xüsusən Avropa ölkələrində ümumən, lobbicilik fəaliyyəti tanınmır və ya hüquqi tənzimlənməsinə lüzum görülmür (İtaliya və s.). Rusiya, Avstraliya və Braziliya kimi ölkələrdə isə lobbizm məsələlərinə aidiyyəti olan qanunvericilik aktlarının qəbulu ilə problemin həll olunduğuna ümid bəslənilir [1, s.118].

Problemin hüquqi tənzimlənməsi lobbii fəaliyyətinə kölgə salan mənfi təzahürlərin: rüşvətxorluq, korupsiya, milli maraqların tapdanması hesabına xarici maraqların təmin edilməsi və s. bu kimi halların mövcudluğuna şərait yaradır. Deməli, lobbii fəaliyyəti kimi siyasi sistemin mühüm elementinin hüquqi tənzimlənməsi olduqca vacib məsələdir. Bu istiqamətdə dünya ölkələrində artıq müvafiq addımlar atılmış və problemin həllinə kömək edə biləcək müəyyən hüquqi-normativ baza yaradılmışdır.

Lobbizm problemləri ilə məşğul olan mütəxəssislər bu məsələ ilə bağlı əsasən üç modeli ayırırlar: ABŞ modeli, Almaniya modeli və Fransa modeli.

Bizim tədqiqat predmetimiz bilavasitə ABŞ ilə bağlı olduğundan, ilk olaraq Almaniya və Fransa modellərinin mahiyyətinə qısa diqqət yetirək. Sonra isə ABŞ modelini təhlil etməyə çalışaq.

Qeyd edək ki, AFR-də lobbizm haqqında federal qanun yoxdur. Lakin lobbii fəaliyyətini tənzimləyən hüquqi aktlar mövcuddur [1, s.115]. 1972-ci ildən etibarən Bundestaq üzvlərinin davranışı Kodeksi, birliklərin və onların üzvlərinin Bundestaq nəzdində qeydiyyatı haqqında Əsasnamə fəaliyyət göstərir. Kodeksə müvafiq olaraq parlamentin komitələrinin müzakirəsinə

çıxarılan problemlərin təltif müqabilində həllində deputatın çalışması prosedurası nəzərdə tutulmuşdur [2,s.53]. Bu və ya digər problemə dair dinləmələr başlamazdan əvvəl deputat «özünün müzakirə edilən məsələdə maraqlı olduğunu» bildirməyə borcludur.

Əsasnamə isə yalnız hüquqi şəxslərə aid edilir. Qeydiyyat zamanı alman lobbiçisi aşağıdakı məlumatları göstərməlidir: 1) birliyin adını və ünvanı;

2) rəhbərliyin tərkibi; 3) birliyin maraqlar dairəsi; 4) üzvlərinin sayı;

5) Bundestaqda və Federal hökumətdə birliyin nümayəndələrinin adı və ünvanı.

AFR-də hakimiyyətin icra strukturlarında da lobbizmin fəaliyyətinə qanunla qadağa qoyulmur. Bu isə lobbi fəaliyyəti üçün geniş imkanlar yaradır.

Lobbizm məsələsinə münasibətdə Fransa yanaşması ABŞ və Almaniya modellərindən köklü şəkildə fərqlənir. Fransa Respublikası Milli Məclisinin Reqlamentinə uyğun olaraq ölkədə lobbiçilik fəaliyyəti qeyri-qanuni hesab olunur. Lakin burada 1958-ci ildə qəbul edilmiş Respublikanın Konstitusiyası ilə tənzimlənən sosial-iqtisadi Şura fəaliyyət göstərir [3,s.310]. Bu orqan ölkənin həmkarlar təşkilatları nümayəndələrindən ibarətdir və hökumətə iqtisadi və sosial xarakterli qanun layihələri üzrə yekun nəticələri hazırlayır.

Bununla da əslində bu Şura özünəməxsus «lobbiçi parlament» funksiyasını həyata keçirir. Belə orqanlar Avtsriya və Hollandiyada da fəaliyyət göstərir.

Beləliklə, Fransa modelinin zəifliyi onun dolayısı ilə fəaliyyət göstərməsində, ən başlıcası isə qanunverici hakimiyyət orqanlarında lobbi fəaliyyətinin qadağan edilməsindədir.

Lobbiçiliyin ABŞ modelinin siyasi-hüquqi bazası və fəaliyyət texnologiyaları ilə bağlı araşdırmanı elmi faktlara və sübutlara əsaslanmaqla təhlil etməyə çalışaq.

Müasir ABŞ ictimai-siyasi həyatı, siyasətşünaslığı, öz novatorluğu, innovasiyaları və dinamizmi ilə digər dünya dövlətlərini geridə qoymuşdur. Məhz lobbi təsisatının bu ölkədə bərqərar olaraq siyasətşünaslıqda təzahür tapması da təsadüfi sayılmamalıdır. Bu, hər şeydən əvvəl, ABŞ siyasi sisteminin daxili mahiyyətindən doğan təbii fenomendir. Ölkədə lobbi fəaliyyətinin əsasında fərdiyyətçilik və problemi yalnız öz gücünə həll edə biləcəyinə əsaslanan Amerika psixoloji dəyərləri dayanır. Bu isə insanlar və lobbi qrupları arasında rəqabəti gücləndirir.

ABŞ lobbi institutundan danışarkən, «təsir qrupları», «maraq qrupları» və «diaspora» anlayışlarına da nəzər yetirmək zəruridir. Təsir qrupları və maraqlar qrupları ABŞ-da sinonim anlayışlardır. Onlar dövlət aparatının müxtəlif qollarına təsir etmək yolu ilə öz maraqlarını tələb edən, bundan ötrü müxtəlif vasitələrdən istifadə edən şəxslər, təşkilatlar, şirkətlər və başqaları hesab olunur. Diaspora isə hər hansı bir etnik qrupun kompakt halda xarici dövlətdə qruplaşmasıdır. Lobbi fəaliyyəti isə formal-hüquqi baxımdan lobbiçinin öz sifarişçisi adından icraedici və qanunverici hakimiyyətin üzvlərini informasiya ilə təmin etməkdən ibarətdir. Yəni, lobbi fəaliyyəti təsir qruplarının və diasporanın fəaliyyətinin təşkilatlanmış, mütərəqqi istiqamətidir. Diaspora həm təsir-qrupu ola bilər, həm də onun bir və ya bir neçə ictimai təşkilatı həmin diasporanı Konqresdə qeydiyyatdan keçməklə, ya özü, ya da hüquq firmaları vasitəsilə təmsil edə bilər.

Lobby fəaliyyətinin ilkin hüquqi tənzimini 1791-ci ildə qəbul edilmiş ABŞ konstitusiyasına bir düzəlişlə əlaqələndirirlər. Həmin düzəlişə müvafiq olaraq, hər bir vətəndaşın Konqres və digər orqanlara pətisiya ilə müraciət etmək hüququ vardır [4,s.78]. Sonrakı dövrlərdə, xüsusilə, XIX əsrin II yarısında ABŞ-ın ayrı-ayrı ştatlarında lobby fəaliyyətini məhdudlaşdırmağa çalışırdı. Belə ki, 1877-ci ildə Corciya ştatında lobby fəaliyyətini cinayət hesab edən qanun qəbul edildi. Digər ştatlarda da onlara məhdudlaşdırıcı tələblər irəli sürüldü. 1928-ci ildə lobbizmi nəzarətə almaq üçün senator T. Karreneyin təqdim etdiyi layihədə lobby fəaliyyətinin qeydiyyatdan keçirilməsi nəzərdə tutulurdu. Bu layihəni senat bəyəndi, lakin nümayəndələr palatası qəbul etmədi. 1935-ci ildə senator X.Blek və konqresmen Q.Smitin lobbistlərin qeydiyyatdan alınması haqqında qanun layihəsi hər iki palatada qəbul edildi, lakin razılaşdırma komissiyasından bu layihə də keçmədi.

1946-cı ildə Konqresin yenidən təşkili ilə məşğul olan Javollet Monroni komissiyası da lobbizmin tənziminə çalışırdı. Həmin il avqustun 2-də prezident Harri Trumən «Qanunverici orqanların yenidən təşkili haqqında» qanun layihəsini imzaladı. Qanunun 3-cü hissəsi «Lobbizmin tənzimlənməsi haqqında» federal qanun adlanırdı. Tədqiqatımız baxımından maraqlı olan və diqqəti cəlb edən həmin qanunun 2 maddəsidir. Belə ki, 307-ci maddəyə müvafiq olaraq, lobby fəaliyyəti ABŞ Konqresinin bütün qanunverici aktlarını bəyənmək və ya qəbul etməmək, bundan ötrü Konqresə birbaşa və ya dolaylı təsir etməklə, bu və ya digər formada pul və digər qiymətli əşyalar almaqla, özü və ya agenti vasitəsilə fəaliyyət göstərən bütün şəxslərə (siyasi komitələrdən başqa) aid edilir. 308-ci maddəyə müvafiq olaraq, ABŞ Konqresində fəaliyyət göstərmək məqsədi güdən bütün şəxslər nümayəndələr palatasının klerkinin yanında və senatın katibliyində qeydiyyatdan keçməli, göstərilən funksiyaları həyata keçirmələri ilə əlaqədar həmin orqanlara öz maliyyə əməliyyatları haqqında hər kvartal hesabat verməlidirlər. Bu müddəalar öz vəzifələrini icra edən dövlət qulluqçularına, Konqres komissiyasında baxılan qanun layihəsinə öz adından səs verməyə gəlmiş şəxsə, bununla əlaqədar reportaj hazırlayan kütləfi informasiya vasitələrinə aid edilmir [5,s.153].

Həmin qanunun bir çox çatışmazlığı var idi. Ona görə də tənqid obyektinə çevrildi. Bu çatışmazlıqlara öz şəxsi pulu ilə, icra orqanları ilə işləyən lobbistlərin qeydiyyatının tələb olunmaması, bu fəaliyyətə nəzarət edən federal orqanın olmaması, bəzi lobbistlərin qeydiyyatdan keçməmək üçün «əsas məqsədlər», «təsir göstərmək» kimi terminlərdən sui-istifadə edərək, fəaliyyətlərini «2-ci dərəcəli olması və təsir göstərməmək məqsədləri güddükləri» kimi izah etmələri və b. aid idi.

1948 və 1953-cü illərdə aşağı məhkəmələr bu qanunun konstitusiyaya zidd olmasını təsdiqlədilər. Ali Məhkəmə bu qətnamələri ləğv etdi. 1954-cü ildə Ali Məhkəmənin qətnaməsi ilə 307-ci maddədən «dolaylı lobby» (reklam, təbliğat, teleqram və məktub kampaniyası) anlayışı çıxarıldı.

Yuxarıdakı qanunvericilikdəki boşluqları (bunlara dolaylı lobby, icraedici orqanın lobbiləşdirilməsi, icra orqanının lobby fəaliyyəti, vəsait təqdim edənlərin adlarının aşkarlığı və s. aidir) doldurmaq üçün 1957-ci ildə qanunvericilik fəaliyyətinin aşkarlığı haqqında 1976-cı ildə, 1976-1977-ci illərdə lobbinin aşkarlığı haqqında qanun layihələrinin qəbul olunmasına cəhdlər edildi [6,s.230]. Sonrakı illərdə də bu istiqamətdə bəzi təşəbbüslər edildi.

1995-ci ildə Konqres Lobbi fəaliyyətinin aşkarlığı haqqında qanun layihəsini qəbul etdi və 1996-cı ilin yanvar ayında ABŞ prezidenti Bill Klintonun imzalaması ilə qüvvəyə mindi. Bu qanuna müvafiq olaraq, lobbistlər həm qanunverici, həm də icraedici orqanlara təsir göstərə bilirlər. Həmçinin xarici dövlətlərin hökumətləri və siyasi partiyaları lobbi fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün həm Ədliyyə Nazirliyində, həm də Konqresin hər iki palatasında qeydiyyatdan keçməlidirlər. Bu qanuna müvafiq olaraq, lobbi sifarişçisi ilə lobbi müqaviləsi bağladıqdan sonra 45 gün ərzində senatın katibliyində və nümayəndələr palatasının klerkində qeydiyyatdan keçərək, özü, sifarişçisinin adı, xərcləyəcəyi məbləğ, alacağı qonorar, lobbiləşdirəcəyi məsələ və s. haqqında məlumat verməlidir.

Bu qanunun qəbul olunmasından sonra 1991-ci ildə İnzibati-maliyyə idarəsinin verdiyi məlumata görə, Vaşinqton nümayəndəliyi reyestrində qeydiyyatda olan 13,5 min təşkilat və şəxsdən 10 mini lobbist kimi qeydiyyatdan keçməmişdisə, 1995-ci ildə onların sayı 6078, 1996-cı ildə isə 14.912 oldu. 1997-ci ildə lobbi xərclərinin ümumi məbləği 1,2 milyard dolları ötüb keçdi. Həmin dövrdə «lobbistlər şəhəri» adlanan Vaşinqtonda 67 mindən çox lobbist fəaliyyət göstərirdi. Qeyri-rəsmi məlumatlara görə, Vaşinqtonun hüquq, ictimaiyyətlə əlaqələr və lobbist firmalarının illik gəlirləri 8 milyard dolları ötmüşdür [7,s.77].

Ümumiyyətlə, lobbi fəaliyyətinin əsasında fərdiyyətçilik və şəxsi nailiyyət ehtirası kimi Amerika dəyərləri durur. İlkin olaraq geniş ərazidə üçüz torpaqlar əsasında fermer təsərrüfatlarının yaradılması şəxsi mülkiyyətin müqəddəsliyini, təkbaşına böyük nailiyyətlər əldə etmək «kovboy» psixologiyası, qızıl yataqlarının asan əldə edilməsi, tez və asan varlanmaq, pul «bütü»nü yaratdı. Bu kimi psixoloji faktorları «qurucu atalar» ABŞ konstitusiyasını, insan hüquqları haqqında billi yazmaqla ideologiyaya çevirdilər.

Məhz həmin dövrdə «qurucu atalardan» olan ABŞ prezidenti C.Medison lobbizmin fəlsəfi başlanğıcı olan fraksiyalar nəzəriyyəsini və «çəkəndirmə və tarazlaşdırma» («check and balance») sisteminin əsasını qoydu. O, fraksiya dedikdə, bütöv bir sistemin böyük və ya kiçik hissəsini təşkil edən, başqalarının maraqlarına zidd olan ümumi maraqların müdafiəsi üçün birləşmiş vətəndaşlar birliyini başa düşürdü [8,s.73]. Bu isə məsələyə tamamilə yeni bir yanaşma idi.

Medison fraksiyaların fəaliyyətinin daha effektiv olmasını çoxluğun hakimiyyəti Prinsipi əsasında yaradılmış respublika idarə üsulunun mövcudluğunda görürdü. Onun baxışlarına görə, respublika idarəetmə üsulu şəraitində xalqın az və ya çox hissəsi ümumi maraqlara əsaslanan fraksiyalar təşkil edirlər. Marağa əsaslanan vətəndaşların qruplaşması insan təbiəti üçün xasdır. Bu fraksiyaların yaranmasının əsası isə mülkiyyətin qeyri-bərabər paylanmasıdır. Bu isə müxtəlif səviyyəli qruplaşmaları doğurur. Bu şəraitdə onların fəaliyyətinin tənziyi isə qanunvericiliyin və hökumətin vəzifəsidir. Məhz mülki və siyasi hüquqların geniş təminatı şəraitində fraksiyalar çoxluğu vətəndaşlar üçün təhlükəni istisna edir. Medisonun təklif etdiyi «çəkəndirmə və tarazlaşdırma» konsepsiyası plüralizm olduğu cəmiyyətdə fraksiyaların pozucu fəaliyyətlərini bitərəfləşdirməyi nəzərdə tutur. Belə ki, müxtəlif maraqların ziddiyyətinin tarazlığı qarşılıqlı sosial nəzarət və çəkəndirmə ilə təmin olunur [9,s.113]. Bu isə hakimiyyəti bir sıra xoşagəlməzliklərdən qoruya bilir.

Müasir təsir qrupları (maraq qrupları) nəzəriyyəsinin banisi ABŞ politoloqu Artur Bentli (1870-1957) hesab olunur. O, «İdarəetmə prosesi», «İctimai təzyiqin tədqiqi» (1908) əsərlərində təsir qruplarını insanların öz məqsədlərinə qruplar vasitəsilə ilə nail olmaq arzularının nəticəsi hesab edir. Bununla siyasət öz məqsədlərini güdən maraq qruplarının qarşılıqlı fəaliyyətinə çevrilir. Həmin qruplar hökuməti öz maraqları çərçivəsində qərar qəbul etməyə məcbur edirlər. Hökumətin siyasi qərarları isə müvafiq olaraq qruplar arasında qüvvələr nisbətinin nəticəsinə uyğun gəlir [10,s.88].

Digər ABŞ politoloqu D.Trumən siyasi prosesi ilk öncə resursların bölüşdürülməsi üzərində hakimiyyət uğrunda qrup rəqabəti hesab edir. Onun fikrincə, cəmiyyət bir-biri ilə qarşılıqlı təsirdə olan qrupların çoxluğudur. Belə qrup çoxluğu şəraitində onların rəqabəti siyasi sistemin sabitliyinin əsas təminatçısıdır [11,s.17]. Beləliklə, o, lobbistə təsisatına siyasi sistemin sabitliyinin qorunmasında təminatlardan biri kimi baxır.

Maraq qrupları nəzəriyyəsi sonrakı dövrdə Avropa alimləri tərəfindən tədqiq olunmağa başladı. ABŞ-da ironik olaraq, «beşfaizliklər», «rüşvətverənlər», «Konqresin üçüncü palatası», «hökumətin dördüncü qolu» və s. kimi adlar almış, lobbistlər əsasən öz işlərini Konqreslə bağlayırlar. Belə ki, həm qanuna görə, lobbist kimi yalnız Konqresdə qeydiyyatdan keçmişlər fəaliyyət göstərə bilər, həm də Konqres ABŞ xarici siyasətində qanunverici aktlar qəbul etməklə fəal iştirak edir. Ona görə də ABŞ Konqresinin ölkə xarici siyasətin həyata keçirilməsində rolu haqqında lazımi təsəvvür yaratmaq üçün Konqresin strukturuna, prosedur qaydalarına, xarici siyasətlə bağlı iş mexanizminə nəzər salmaq zəruridir.

Məlum olduğu kimi, ABŞ Konqresi iki palatadan-senat (100 üzv) və nümayəndələr palatasından (435 üzv) ibarətdir. Senat üzvləri hər ştatdan iki nəfər olmaqla, nümayəndələr palatası üzvləri isə ştatların əhalisini sayından asılı olaraq seçilir. Bunun nəticəsində Kaliforniyadan 82 konqresmen olursa, Alyaska, Deliver, Montana, Şimali Dakota, Cənubi Dakota, Vermont və Viskonsin kimi ştatlardan bir nəfər seçilir.

Nümayəndələr palatasının 22 komitəsi və 140 altkomitəsi, senatın 16 komitəsi və 84 altkomitəsi vardır. Konqresin 4 tip komitəsi var:

- Bir Konqresdən digərinə kimi mövcud olan daimi komitələr;
- Xüsusi məsələlər ilə əlaqədar olaraq yaradılmış müvəqqəti komitələr;
- Hər iki palatanın birgə təsis etdikləri birləşmiş komitələr;
- Hər iki palatada bir billin müxtəlif mülahizələrini qəbul etmək üçün yaradılmış konferans komitələr.

Həmçinin Konqresdə partiyalar azlıq və çoxluq qruplarını yaradırlar. Konqresdə təşkilatı işlərlə senatın katibliyi və nümayəndələr palatasının klerki məşğul olurlar. Bir çox hallarda hər hansı bir məsələ ilə əlaqədar olaraq partiya mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, konqresmenlər xüsusi qruplar-kokuslar yaradırlar.

Konqresin qanunvericilik səlahiyyəti bill və qətnamələr qəbul etməklə məhdudlaşır. Billər bəzi milli proqramlara dair ümumi bill və vətəndaşlıq, bir və ya bir neçə fərdin problemləri ilə əlaqədar xüsusi bill kimi qəbul olunur. Qətnamələr qanun qüvvəsinə malik olmayaraq sadə (yalnız hər palata ayrılıqda qəbul etdiyi qətnamədir), birgə (hər iki palatada keçməlidir və

prezidentin bəyənməsindən sonra qanun qüvvəsinə malik olur) və üst-üstə düşən (prezidentin imzası olmadan hər iki palatadan keçməlidir) qətnamələr olurlar. ABŞ Konqresində qanun layihəsinin qanun qüvvəsi alması üçün hər hansı bir konqresmenin qanun layihəsini klerkin yeşiyinə atmasından prezidentin təsdiqinə və ya onun vetosunun Konqres tərəfindən qəbul edilməməsinə kimi 15 mərhələdən keçir [12,s.141].

Konqresin özəl reqlamenti mövcuddur. Bunlara «obstruksiya», «filibusterlok» (bu və ya digər məsələlərlə əlaqədar debatlar məhdudlaşdırılmır), «peering» (bu tip iclas zamanı iki rəqib fraksiya üzvünün «centlmen razılaşması» əsasında debatlarda və icaslarda iştirak etməməsidir) və s. kimi qaydalar mövcuddur [13,s.32].

Konqres dinləmələri parlamentin xarici siyasət sahəsində mühüm alətidir. Dinləmələr senat və nümayəndələr palatasının hər iki daimi komitələri tərəfindən icra hakimiyyətinə nəzarət etmək və sonrakı qanunvericiliyin tənzimlənməsi üçün problemlərin tədqiqini nəzərdə tutur. Dinləmə mövzularını seçmək azaddır, istənilən problem müzakirəyə çıxarıla bilər. Dinləmələrin sonunda qəbul olunan hər hansı bir sənəd hüquqi qüvvəyə malik olmur. Dinləmələrə Ağ Ev əməkdaşları, digər maraqlı olan hökumət üzvləri, ekspertlər, ayrı-ayrı şəxslər çağırılır. Dinləmələrinin məqsədi ictimai rəyi konkret bir problemə cəlb etməkdir [14,s.23].

Qeyd edildiyi kimi, dinləmələr qanun qüvvəsi almasalar da, ictimai rəyə ciddi təsir göstərirlər. Ona görə də lobbistlər istəklərinə qanun formasında çatmaqdan ötrü ilk olaraq dinləmələrdən istifadə etməyə xüsusi diqqət yetirirlər. Dinləmələrin uğurlu nəticələri isə sonrakı fəaliyyət üçün etibarlı zəmin hazırlayır.

Beləliklə, təhlil göstərir ki, konqresmenlərin daha az siyasi asılılığı, parlament institutlarının mərkəzləşməsinin qeyri-mümkünlüyü, konqresmenlərin maraqlarının lobbistlərin maraqları ilə üst-üstə düşməsi və s. sonuncuların fəaliyyətini daha da əlverişli edir. Belə vəziyyət sıx əlaqəni göstərir, amma dövlətin ümumi maraqlarını ötüb keçmir.

Aparılan təhlillər bir daha göstərir ki, lobbizm institutunun ABŞ siyasi sistemində xüsusi mövqe tutmasına baxmayaraq, onun fəaliyyətinin hüquqi və siyasi tənzimlənməsi məsələlərində bir sıra ciddi boşluqlar vardır. Bu hal isə istənilən ölkənin inkişafı yolunda böyük bir maneə olan və tənqid obyektinə çevrilən korrupsiyanın ABŞ-ı da hədəf seçməsi üçün əlverişli şərait yaradır. Ən yüksək səviyyələrdə korrupsiyanın olmasına dair məlumatlar yayılır. Deməli, ABŞ-da lobbizm təsisatının köklü islahatlar obyektinə çevrilməsinin zamanı yetişmişdir. Bu halda hər şey rəsmi Vaşinqtonun siyasi iradəsindən asılı olaraq bu və ya digər istiqamətdə tənzimləyə bilər.

ƏDƏBİYYAT:

1. Смирнов В.,Зотов С. Лоббизм в России и за рубежом: политико-правовые проблемы//Государство и право, М., 1996, №1.
2. Бятец М.В. Лоббизм в правотворческой деятельности //Правоведение, М., 1998, №1.
3. Chomsky H. Deterring democracy. New York, Hill Wang, 1999, 241 p.
4. Festrich A, Oakes S. American Jurisprudence: a comprehensive texts and statements. Boston, Beacon Press, 2003, 205 p.

5. Clemens E. The people's lobby: organizational innovation and the rise of interest group politics. Washington, "Grove Press", 1997, 467 p.
6. Andersen T. Industry lobbies for risk-based capital changes. Washington, Grove Press, 2002, 355 p.
7. Crook B. Understanding the gun lobby. New York, Garden City, 2004, 195 p.
8. Downing B. Proceedings of the American political science Assosiation. New York, Hill Wang, 1999, 213 p.
9. Deusen V. Thurlow weed, wizard of the lobby. Oxford, Oxford University Press, 2000, 403 p.
10. Dower R. National city lobbies for economy and policy. New York, similar books, 2001, 255 p.
11. Fitch E. Corridor government: the Washington lobby. 1998, New York, International Publishers, 111 p.
12. Gulfred N. USA; lobby and policy. Washington, Gold Press, 2002, 205 p.
13. Giner I. Employers urged to lobby for mass. New York, internet publisher, 2001, 163 p.
14. Gale T. Limp lobby reform. Senate bill won't curb special interests. //The Register-Guard, 2001.

САИДА КАЗЫМОВА

*Младший научный сотрудник Института Философии,
Социологии и Права НАН Азербайджана
e-mail:saida-78@mail.ru*

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛОББИЗМА И ЕГО ПОЛИТИЧЕСКОЕ ОСНОВА

Несмотря на широкое применение лоббизма, вопросы его правового регулирования носят ограниченный характер. Отсутствие правового регулирования приводит к таким явлениям как взяточничество, коррупция, обеспечение зарубежных интересов за счет нарушения национальных интересов и т.д. Таким образом, наличие правового регулирования лоббирования как важного элемента политической системы является значимым вопросом. В данном направлении в странах мира уже предприняты соответствующие шаги и для решения проблемы была создана определенная нормативно-правовая база.

В статье были рассмотрены , существующие в данной сфере модели и была на основе фактов и аргументов всесторонне проанализирована политико-правовая база модели лоббизма, применяемого в США.

SAIDA KAZIMOVA

*junior research worker of NASA Institute of
Philosophy, Sociology and Law
e-mail:saida-78@mail.ru*

LAW REGULATION OF LOBBY ACTIVITY AND ITS POLITICAL BASES

In spite of wide using of lobby the questions of its law regulation have limited character. Absence of law regulation of problem leads to such phenomenon as corruption, bribery, providing foreign interests due to a violation of local ones and etc. So, law regulation of lobby as an important element of political system is a significant question. In the world countries the corresponding measures was taken in this direction and some normative-law base was created to solve the problem.

In the article it was described models in the sphere and political-law model of lobbyism to be used in the USA was analyzed on the base of arguments and facts.

Rəyçilər: t.e.d. İ. Zeynalov, f.e.d. Z. Hacıyev

AMEA-nın Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutunun «Beynəlxalq münasibətlər və beynəlxalq hüquq» şöbəsinin 10 noyabr 2010-cu il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol № 12)